

COVID-19 PANDEMİSİ SÜRECİNİN YÖNETİLMESİNDE AİLE HEKİMLERİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Aclan ÖZDER

*Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi, Tıp Fakültesi,
İç Hastalıkları Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye*

Özet

Aile hekimleri COVID-19 pandemisi sürecinin başından itibaren basamaklandırılmış sağlık sistemimizin her basamağında, oldukça geniş görev sahasında hizmet vermektedirler. Bu hizmet sahası birinci basamak aile sağlığı merkezlerini, ikinci ve üçüncü basamak hastanelerin COVID servislerini, acil servislerini, triaj ve COVID polikliniklerini kapsamaktadır. Bunun yanında aile hekimlerinin hastayla ilk temas noktası olarak erken tanı ve hastalığın yayılmasının kontrol altına alınmasında, koruyucu hekimlik kapsamında hasta ve yakınlarının eğitim sürecinde, filyasyon çalışmalarında, kapsamlı ve sürekli bakım ilkesi çerçevesinde evde takip ve tedavi edilen hastaların izleminde aktif görev ve sorumlulukları vardır. Güncel veriler ışığında, sağlık bakanlığının ve bilim kurulunun önerileri doğrultusunda aile hekimleri de pandemi ile mücadele için tüm gücüyle çalışmaya devam etmektedir. Anahtar Kelimeler: COVID-19, Pandemi, Aile Hekimliği

Çin'in Wuhan kentinde 31 Aralık 2019'da etyolojisi açıklanamayan pnömoni vakaları bildirildi. Bu salgının sebebinin yeni tür bir coronavirüse bağlı olduğu tespit edildi. Virüs tüm dünyaya yayılarak bir salgın haline dönüştü ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020'de resmi olarak pandemi ilan edildi. Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 de bildirildi. Bu tarihten itibaren vaka sayısı global olarak her geçen gün artmaya başladı. Pandemi ile mücadele açısından çeşitli önlemler ve tedbirler alındı. Sağlık Bakanlığı tarafından, dünyada vakalar artmaya başlayınca çeşitli akademisyenlerden oluşan bir Bilim

Kurulu oluşturuldu. Bilim kurulunun önerileriyle birlikte kapsamlı tedbirler alındı ve ilgili kurulca düzenlenen ve gelişmelere göre güncellenen COVID-19 rehberi oluşturuldu. Salgını kontrol altına almak adına elektif olan tüm muayene, işlem ve ameliyatlara ertelendi. Acil olmayan bu hasta grubu aile hekimliklerine yönlendirildi. İvedilikle aile hekimlerine aile sağlığı merkezlerinde (ASM); pandemi eylem planının oluşturulması ve karar defterine işlenmesi ve triaj yapılması önerilmiştir. İlk temas noktası olması riskler içermekle beraber hastalığın tanılabilmesinde, erken tedavi ile hastalık sürecinin kısaltılmasında ve hastalığın yayılmasının kontrol altına alınmasında kilit rol oynamıştır. Bunun yanında filyasyon konusunda da aile hekimleri önemli rol almışlardır.

Aile hekimlerinin kendi görev ve sorumluluklarına pandemiyle birlikte ek sorumluluklar eklenmiştir. Bu görevler, hasta sağlığının korunması ve geliştirilmesi için, gerekli olan bilgi, beceriye sahip olmak ve bunları hastaya kazandırmak, hasta bakımı ve gerekli takibini yapmak , aile sağlığı merkezini uygun teknoloji ile donatıp bireye özgü sağlık bakımı sunmaktır. Asemptomatik ve hafif seyirli vakaların COVID-19 hastalarının çoğunluğunu oluşturması, bu grubun aile sağlığı merkezlerinde tedavi ve gereksinimlerinin karşılanması pandemiye aile hekimliğinin rolünün ve salgın ile mücadeledeki payının önemini göstermektedir. Buna ek olarak COVID-19 nedeniyle hastanelere gitmekten çekinen halk temel sağlık hizmetlerinin karşılanması için de aile sağlığı merkezlerine başvurmuşlardır.

Mortalite bakımından daha yüksek risk altında olan sosyoekonomik düzeyi düşük, engelli yada ruhsal hastalığı olanlar hastanelerden doğrudan bakım alma konusunda zorluk yaşamışlardır. Aile hekimliğinin kayıtlı hastaları arasında yer alan bu grubun yönetiminde ve korunmasında evde sağlık hizmeti kolaylık sağlamıştır.

Ülkemizde aile hekimleri birinci basamak öncelikli olmak üzere sağlık sistemimizin her basamağında pratisyen, tıpta uzmanlık öğrencisi, uzman, yardımcı doçent, doçent ve profesör doktorlarıyla özveri ile

çalışmakta olan geniş bir ailenin mensubudurlar. Her zaman olduğu gibi COVID-19 pandemisi boyunca da olanca gayretleri ile sürece dahil olmuşlar, pandemiyle mücadele kapsamında her türlü sağlık kuruluşunda hizmet vermiş ve halen vermektedirler. Pandemi harici dönemde ASM'lerde aile hekimleri başına günlük hasta müracaat sayısı 60-70, ASM başı ortalama günlük müracaat sayısı birim sayısına bağlı olarak değişmekle birlikte 100-200 arasındadır. Hastalar aile hekimliklerine muayene olmak, kronik hastalık takibi, koruyucu sağlık hizmetleri, küçük girişimsel işlemler ve çeşitli sağlık raporları için başvurmaktadır. Aile hekimliğinin hasta popülasyonu da geniş bir yelpazededir. Yaşlı, çocuk, gebe gibi farklı hasta gruplarının aynı anda hizmet almak için başvurabileceği göz önünde bulundurulduğunda bu hastaların iyi planlanmamış bir triaj yönetimi ile olası COVID-19 vakaları ile teması ve bulaşma olma ihtimali kaçınılmazdı. Bu konudaki belirsizlikleri önlemek ve bir standart oluşturmak adına COVID-19 Salgın Aile Sağlığı Merkezi Rehberi oluşturuldu. Triaj kuralları, gebe, yaşlı ve çocuklar için ayrı bir saat planlanması, koruyucu sağlık hizmetlerinin devamı da dahil olmak üzere oldukça ayrıntılı ve yol gösterici bir rehber hazırlandı. İlaç tekrarı, dermatolojik sorunlar, gündelik şikâyetler için hastaların evlerinden çıkmasını önlemek ve ASM'ye virüs taşıması ya da virüse maruz kalması riskini azaltmak için telefon veya mesajla ulaştırılması önerildi. Ayrıca COVID tanılı ya da eve gönderilen hastaları izlemek için de öncelikle teletıp uygulaması gündeme getirildi. Aile hekimliği, diğer klinik branşlardan farklı olarak kişinin yaş, cinsiyet, hastalık, organ sistemi, fiziksel veya mental durumuna bakılmaksızın sağlık hizmeti ve bakımı alabildiği bir disiplindir. Çoğu zaman hasta ile ilk temas noktasıdır ve hastanın kapsamlı değerlendirilmesi ile sürekli bakım gerektirir. Bakım sürekliliği aile hekimliği branşının temel özelliklerindedir. Bu sayede hasta ile hekim arasında güvene dayalı bir ilişki kurulur. Bunun sonucunda sadece biyolojik olarak değil, sosyal ve duygusal olarak da iyilik halinin tesisi mümkün olur. Bakım sürekliliği ilkesi kapsamında aile hekimleri, her bir vakanın tespit anından iyileşme

sürecine kadar multidisipliner, etkin ve etkili koordinasyon ve işbirliği çabalarını da yürütür.

Aile hekimleri kronik hastalıkların izleminin yanında akut gelişen tablolara tanı koyma ve süreci yönetme, sağlıklı çocuk izlemi ve aşılama, gebe takibi, yaşlı ve engelli hasta bakımı gibi birçok alandan sorumludur. Toplum sağlığı açısından çok önemli olan bu hizmetler pandemi süresince de alınan ek önlemlerle devam etmektedir.

Aile hekimliği branşının temel özelliklerinden bir diğeri koruyucu hekimlik ile hasta ve hasta yakınlarını eğitme sorumluluğudur. Pandemi süresince virüsten korunma tedbirlerinin öğretilmesinde hasta ile ilk temas noktası olan aile hekimlerinin büyük katkısı olmuştur. Aile hekiminin hizmet verdiği hasta popülasyonu tarafından tanınmış ve kabul edilmiş olması koruyucu sağlık hizmeti kapsamında yürütülecek sağlık eğitim programında yetişkin eğitiminin en zor kısmı olan edinilmiş tutum ve davranışlarda değişiklik yaratma sürecini kısaltır. İlk temas noktası olması riskler içermekle beraber hastalığın tanılabilmesinde, erken tedavi ile hastalık sürecinin kısaltılmasında ve hastalığın yayılmasının kontrol altına alınmasında kilit rol oynamıştır. Bunun yanında filyasyon konusunda da aile hekimleri önemli rol almışlardır.

Hastaneye yatış gerekmediği durumlarda hastalar evde tedavi ve takip edilebilmektedirler. Hastaneye yatırılıp sonrasında taburcu olan hastalar da iyileşme süreçlerini evde tamamlayabilirler ve bu süreçte aile hekimleri tarafından takip edilirler. Pandemi şartlarında hastanede hekimlerin dönüşümlü çalışma düzeninden kaynaklanabilecek bilgi kopuklukları bu sayede önlenmiş olur.

Aile Hekimliği Uzmanlık eğitimi kapsamında üniversite ve eğitim araştırma hastanelerinde asistan hekim, uzman, doçent ve profesör olarak görev yapan hekimlerimiz 2.- 3. basamak yükünü azaltmış olup, ASM'lerde görev yapan uzman ve pratisyen aile hekimleri birinci basamakta hizmet vermektedir. Pandemi ile mücadelenin başarılı olabilmesi için gerekli ekipman ve sağlık personeli sayısının eksiksiz

olması gerekmektedir. Aile hekimleri ülkemizde birçok alanda hizmet vermekte olan oldukça büyük bir topluluktur. COVID-19 ile mücadelede COVID-19 polikliniklerinde , servislerinde, yurt dışı seyahat öyküsü sonrası karantina altında tutulan olası vakaların yurtdaki takibinde ve karantina uygulanan hastaların evde telefonla takibinde görev alıp bu pandemi sürecinin merkezinde yer almışlardır. Aile hekimliği çalışma disiplini hasta hekim arasında bir güven ortamı oluşmasını ve hekime kolay ulaşılabilirliği mümkün kılar. Bilinmezlik, güvensizlik, yalnızlık, sevdiklerinin zarar görmesinden korkma, destek ve kendine güven eksikliği hastaların yoğun stres altında kalmalarına sebep olmuştur. Hastalar bilgi ve tavsiye için aile hekimlerine başvurmuşlardır. Kriz, aile tıbbını, geleneksel olarak hastane merkezli bir sağlık sistemi olan ülkeler arasında bile sağlık sisteminin merkezine koymuş ve güçlü yönlerini vurgulamıştır. COVID- 19'un gerçek prevalansı, kümülatif insidansı ve mortalitesi hakkında güvenilir veriler elde etmek için aile hekimleri kayıt sistemleri ile önemli bir rol oynar. COVID testi pozitif gelen hastaların yanında tipik COVID benzeri semptomların olmasına rağmen test edilmemiş ve çoğunlukla hastaneye yatmadan evde iyileşen hastaların da kayıt altına alınması gerçek istatistiksel verilerin oluşmasına katkı sağlar. Birinci basamak sağlık bilgi sistemlerimiz, çok sayıda klinik veri içerir. COVID-19 ile ilişkili olabilecek temel fiziksel özelliklerin (yas, cinsiyet, boy, kilo), yaşam tarzı faktörleri, semptomlar, belirtiler, laboratuvar test sonuçları, komorbid durumlar ve ilaç kayıtları bir sonraki COVID-19 dalgasına karşı savaşmak için yeni tutum ve yaklaşımlar belirlenmesinde oldukça değerli olacaktır. Hastalık oluşumu, risk faktörleri ve koruyucu faktörler, tanı modelleri ve önce kimin aşılması gerektiğini belirlemek gibi konularda yol gösterecektir. Tıbbın duygusal ve de bilimsel yönüyle ilgilenen aile hekimliği, sayısal çoğunluğu ve çeşitli basamaklarda görev alması sebebiyle salgının üstesinden gelmede merkezi bir rol oynamaktadır. Hem klinik tecrübesi ile hasta yönetimi hem de COVID-19 araştırmaları için sorumluluk almak, aile hekimliğinin halk sağlık bakımı için önemini yeniden tanımlayacaktır.

Aile hekimliğinin tanımlanmış belirli bir popülasyonla süreklilik arz eden bir iş hayatı içinde olması, birçok sahada retrospektif çalışmalar imkan bulurken bu süreçte kıymet değeri daha yüksek olan prospektif çalışmalara imkan tanır. Bu kapsamda aile hekimleri, popülasyonun sosyodemografik özelliklerine hakim olma şanslarını kullanarak pandemi sürecinde COVID-19'un gerek bulaşma gerekse tedavi ve iyileşme sürecinde hastalığın seyrini etkileyebilecek tüm bağımlı ve bağımsız değişkenleri daha net bir şekilde tanımlayıp risk faktörlerini somut bir şekilde süratle ortaya koyabilirler. Bu risk faktörlerini kontrol altına almak ise multidisipliner etkin bir çalışma sürecini zorunlu kılar.

Birinci basamağın yanısıra entegre hastaneler, ikinci ve üçüncü basamak hastanelerde COVID poliklinik ve COVID servislerinde, acil servislerde ve triajlarda da aile hekimleri görev almaktadırlar. Bu süreçte tüm sağlık camiasında olduğu gibi aile hekimleri arasında da enfekte olan ve maalesef hayatını kaybeden meslektaşlarımız olmuştur. Onların üstün hizmetleri, gayretleri ve fedakarlıkları her zaman minnetle anılacaktır.

430

Pandemi süresince sağlık bakanlığı ve bilim kurulunun öneri ve kararları doğrultusunda tüm gücüyle çalışmakta olan aile hekimleri, sürecin başından beri olduğu gibi süreç boyunca da motivasyonlarını kaybetmeden olağanca gayretleri ile çalışmaya devam edeceklerdir.

Sonuç

Ülkemizde aile hekimleri geniş hekim kadrosuyla, sağlık sistemimizin her alanında oldukça geniş bir yelpazede görev ve sorumluluklara sahiptir. COVID-19 pandemisi süreci boyunca hastalığın teşhis ve tedavisi, yayılımının önlenmesi, filyasyon çalışmaları, halkın bilgilendirilmesi ve tedbirlere uyumun artırılması, süreç boyunca rutin sağlık hizmetlerinin aksamadan devamının sağlanması hususunda tüm hekimleri ile özveriyle çalışmaktadır. COVID-19 pandemisi sürecinde ağır hastaların takipleri hastanelerde yapılmaktadır ancak salgının kontrolü aile hekimliği ile mümkün olmaktadır. Aile hekimliği hekim kadrosu ve sorumluluklarıyla oldukça özveriyle çalışmaktadır.

Kaynaklar

- 1) Akman M. Türkiye’de birinci basamağın gücü. Türk Aile Hek Derg 2014;18(2): 70-78
- 2) Çiftetepe Öztürk D, Dağdeviren N. Hekimlik pratiğinde etkili iletişimin yeri. Eurasian Journal of Family Medicine 2018;7(2):41-46
- 3) Gülcemal E, Keklik B. Hastaların hekimlere duydukları güveni etkileyen faktörlerin incelenmesine yönelik bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2016;8(14):64
- 4) İğde FA, Şahin G. Aile hekimliğinde hasta hekim görüşmesi. Türkiye Klinikleri J Fam Med- Special Topics 2017;8(2):103-6
- 5) Kringos DS. The importance of measuring and improving the strength of primary care in Europe: results of an international comparative study Turk Aile Hek Derg 2013;17(4):165-79
- 6) McWhinney IR, Freeman T. Hasta hekim iletişimi. Gündal AD (çeviri ed.) McWhinney’in aile hekimliği. 4. Baskı. Adana: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi;2016:173-202
- 7) Özcan F, Ünlüoğlu İ. Türkiye’de ve dünyada aile hekimliği. Sendrom 1996;8(7):83-5
- 8) Rakel RE. The Family Physician. In: The Textbook of Family Medicine. RE Rakel, DP Rakel (editors) 8th ed., Philadelphia: Saunders;2011:2-19
- 9) Saatçi E. Dergimizin yeni sayısı ve COVID-19 pandemisi. Türk Aile Hek Derg 2020;24(1):1-2
- 10) Starfield B. Is primary care essential? Lancet 1994;344(8930):1129-33
- 11) T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. COVID-19 (Sars-Cov-2 enfeksiyonu) rehberi bilim kurulu çalışması (internet) http://COVID-19bilgi.saglik.gov.tr/depo/rehberler/COVID-19_Rehberi.pdf. , erişim tarihi:12.05.2020
- 12) Turgu S, Öztara S, Çaylan A, Dağdeviren N. Birinci basamakta hasta memnuniyeti ve hekim iş doyumunu ile ilişkisi. Türk Aile Hek Derg 2018;22(2):78-91
- 13) T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Rehberi <https://COVID-19bilgi.saglik.gov.tr/tr/2-> Aktura B. Aile Hekimliği Merkezlerinde Pandemi Yönetimi. The Journal of Turkish Family Physician

- 14) TC Sağlık Bakanlığı. Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2018: Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü, 2019
- 15) Sutter A, Llor C, Maier M, Mallen C, Tatsioni A, Weert H, Windak A & Stoffers J (2020) Family medicine in times of 'COVID-19 ': A generalists' voice, European Journal of General Practice, 26:1, 58-60

YAZARLAR

- 1) Aclan Özder
- 2) Gizem Karagözlü
- 3) İrem Elif Çetintaş
- 4) Hale Nur Yaman
- 5) Erkan Bolat
- 6) Mert Çeliktaş
- 7) Ayşegül Cebeci
- 8) Kadir Ugar